

Normien ihmemaassa

RENATE BARTSCH *Norms of language*.
Longman, London 1987. 348 s. ISBN 0-582-00419-5.

Jokainen kieltään huoltava ja erityisesti kieltenhuoltoa opettava törmää normeihin, joiden noudattamisen järjellisyys on kyseenalaista ja varsinkin kieleemme rakennetta tuntemattomalle hankalaa (esim. *-Oitta-* ja *-OttA-*verbit). Ohjeita välittävän on käsiteltävä yksityiskohtia, joiden laatuun kohdistettujen päätöksiä mielekkyyttä epäilee itsekkin. Valppaat oppijat eivät nykyään – onneksi – niele mitään purematta, joten opettaja joutuu lähestymään kriittisesti pohdiskellen äidinkieltä nykytilaa ja sen historiallisia kehitysvaiheita. Aina ei ole helppo oivaltaa, mitkä voimat tehtyjen ratkaisujen taustalla vaikuttavat. Päästäkseen selville standardien synnyistä syvästi tarttuu uteliaana Amsterdamin yliopiston kielifilosofian professorin Renate Bartschin paksuun teokseen normeista: tämäkö on se viisasten kivi, jonka jälkeen ongelmia ei enää ole?

Kirjan takakansi lupaa paljon. Sen mukaan teoksessa käsitellään kielellisen korrektiuden päämuotoja ja näiden muotojen sosiaalista ilmenemistä, normikäsitteen käytäntöä, validiutta, hyväksyttävyyttä, omaksumista ja oikeutusta. Lisäksi puututaan niin normin ja säännön välisiin kuin kielen normien ja teoreettisen lingvistiikan sääntö-

jen välisiin eroihin. Ensimmäisen osan teoreettisia näkemyksiä hyödynnetään toisessa osassa kuvaamaan kielen muuttumista, kehitystä ja suunnittelua. Lopuksi puututaan normikonflikteihin ja analysoidaan erilaisien kommunikaatiotilanteiden synnyttämiä ristiriitoja. Lukuisten esimerkkien kerrotaan havainnollistavan teoreettista antia, ja käytännöllisen kirjan sanotaan hyödyttävän paitsi sosiaalitieteiden ja filosofian myös lingvistiikan opiskelijoita. Lupaukset täytyvätkin – osin.

Normit ja korrektius

Ennen kuin lähtee selvittämään normin olemusta Bartsch pohtii, mitä kielen muotoa se koskee. Kysymys siitä, onko kielen kaikki variantit laatuun katsomatta alistettava yhtäläisesti normitettaviksi vai onko joillekin lajeille myönnettävä erivapauksia, on askarruttanut niin normien puolustajia kuin niiden vastustajia. Vastakkain asettuvat yhtäällä standardin luotettavuuden tuoma turvallisuus, toisaalla vaihtelevien muotojen kreatiivinen rikkaus. Bartsch viittaa eräiden kielitieteilijöiden (Gloy 1975; Mey 1985) kriittisiin huomautuksiin, joiden mukaan standardikielen normi- ja virheettömyyskäsitteet rajoittavat yksilön valinnanvapautta ja siten toistavat pienimuotoisina kapitalistisen yhteiskunnan valtarakenteita. Bartsch itse toivoo pystyvänsä osoittamaan, että ihanteellinen tilanne on tasapaino, jolloin siedetään riittävästi variaatiota mutta myös riittävästi normittamista. Tällöin kieli voi säilyttää asemansa elävänä mutta myös opettavana kokonaisuutena, sillä täydellinen kontrollinpuute poistaisi kieltä opettelevan oppimisedellytykset.

Korrektius on aina ollut traditionaalisen kieliopin lempikäsitteitä. Lähes joka kielestä on löydettävissä oppaita, joissa annetaan malleja hyvästä kielenkäytöstä, usein hyvinkin pienistä asioista. Funktionaalisen lähestymisen myötä näkemykset ovat laajentuneet siten, että on ymmärretty lausuman merkitys perustavana toiminnan osana ja maailmaan orientoitumisen keinona. Kir-

jansa ensimmäisessä luvussa Bartsch suhteuttaakin kriittisesti virheettömyyden käsitteen kielen eri tasoille. Mitä tarkoitetaan foneettisten, ortografisten tai leksikaalisten yksiköiden korrektiudella, millaista on syntaktiselta muodoltaan »oikea» kirjoitettu ja puhuttu teksti? Voidaanko korrektilta ilmaisulta vaatia muuta kuin että se on tunnistettavissa ja tulkittavissa? Voiko normi säädellä vain tuotetta, vai pitäisikö kiinnostuksen ulottua tuottamiseen laajemminkin?

Tarkkaillessaan korrektiuden merkitystä erilaisten lingvististen yksiköiden tasolla Bartsch viittaa varsin vahvoihin asenteisiin: prestiisimuodot asetetaan stigmatisoituja muotoja paremmiksi. Kuitenkin esim. pragmatiikan alueella objektiivisen korrektiuden lisäksi on otettava huomioon tilanteittaisten muuttujien mukainen sopivuus, mikä tekee tilaa puhujan ja kuulijan subjektiiviselle korrektiuskäsitteelle. Jos puhuja uskoo toteuttaneensa esim. kysyvän puheteon, hänen ei voi väittää olevan väärässä, jos tuotos täyttää tietyt perusehdot (s. 42). Onkin järjellistä hyödyntää paitsi korrektiuden myös mielekkyyden käsitettä. Pragmaattisesti – tai semanttisesti – lausuma on mielekäs, jos se on rationaalista toimintaa, sillä on jokin päämäärä ja se vastaa tarkoitustaan kyseisen tavoitteen suunnassa. Toteuttamistapa voi tällöin olla epäkonventionaalinenkin (esim. epäsuoruus).

Bartschin mielestä ainoa järjellinen tapa lähestyä korrektiutta onkin pitää sitä suhteellisena käsitteenä. Osittainhan kielen strukturaaliset ominaisuudet johtuvat systemaatioprosesseista, jotka jatkuvat kielenoppijoiden ja -käyttäjien päässä ja joita rajoittavat inhimillisen tietämyksen universaalit ominaisuudet. Näin ollen kaikentasoinen systemointi on altista muutoksille ja tasapainohäiriöille. Kieliyhteisö asettaa muutoksille rajoja: erilaisten lingvististen systemointien tuotteet hyväksytään niin kauan kuin ne eivät asetu vastakkain jo sosiaalisesti hyväksytyyn kanssa. Bartschin mukaan normit ovatkin korrektiuskäsitteen sosiaalista todellisuutta, sillä normien sisältö saa aikaan intersubjektiivisuutta, havaittavissa olevaa säännöllisyyttä ihmisten käyttäyty-

Kirjallisuutta

misessä. Virheettömyyden käsite on olemassa kieliyhteisössä normin sisältönä, jota normi rajoittaa ja lujittaa.

Kieliyhteisö koostuu yksilöistä, jotka puolestaan sopivat keskenään, mitä normeja noudatetaan, mitä normeja kunkin on noudatettava, kuka luo normit ja kenen tehtävänä on vaatia normien noudattamista. Bartschin mielestä mallit ovat osittain hierarkkisia: jotkut – yleensä sivistyneistö – seuraavat keskeisiä, jotkut sekundaareja malleja. Mikäli yhteisön eri ryhmät eivät ole toisistaan sosiaalisesti hyvin etäällä, lähes jokaisen on mahdollista seurata kaikkia malleja. Useimmiten yksilöt suosivat niitä variantteja, jotka ovat tuttuja perheyhteisössä tai lokaalisessa ympäristössä, eivätkä välttämättä noudata esim. yleispuhekielen normeja. Mitä kauempana sosiaalisesti yksilö on keskeisistä malleista, sitä hyväksyttävämpää on, jos hän tuottaa »epäkorrektia» puhetta. Korrektius-määritelmä suhteutetaan niihin malleihin, joita puhujalla oletetaan olleen. Joka tapauksessa inhimillisten rajoitusten ja mahdollisuuksien intersubjektivisuus takaa riittävän samankaltaisuuden hyväksyttävien mariginaalein, ja lingvistisen keinojen muodon ja käytön yhteisyys varmentuu puheyhteisössä.

Normit ja muut säännönmukaisuudet

Normeja ei voida Bartschin mielestä pitää pelkästään määräyksinä, joita ylempi antaa alemmalle, vaikka normien seuraamista voikin valvoa auktoriteetti. Normi säilyy mahdollisesti toiminnan ohjeena ilman rangaistuksen uhkaakin pelkästään sen vuoksi, että yhteisön jäsenten välinen yhteistyö ja -toiminta siten lujittuu. Käskyjen noudattaminen puolestaan saattaa lakata välittömästi sanktion poistuttua. Toisaalta normit eroavat tavoista tai konventioista, joilla ei ole yleensä normatiivista luonnetta eli joita ei voi formuloida eksplisiittisesti normatiivisen terminologian avulla, vaikka tietty säännöllisyys onkin niille ominaista.

Käsitykset korrektiudesta perustuvat toisaalta havaintoihin lingvististen keino-

jen hyödyntämisestä kommunikaatiotilanteittain, toisaalta huomioihin havaintotason käsitteiden systemaatiosta. Bartschin mielestä lingvististen normien sisältö muodostuu lähinnä havaintojen kautta, teoreettisten lingvististen sääntöjen sisältö on päättelyä, psyykkinen entiteetti. Kieli ei ole kuitenkaan yhdenmukainen systeemi vaan pikemminkin sääntösystemien systeemi. Lingvistinen järjestelmä on hyvin epävakaa, koska erilaiset systematisaatiot voivat asettua toisiaan vastaan, toinen sääntö yleistetään usein toisen säännön kustannuksella. Tietyllä hetkellä tasapainoa säätelevät kielen normit: ne estävät lingvististen systeemissäntöjen välisiä ristiriitoja. Silti kieli muuttuu, joten systeemin kuvaaminenkin on jatkuvaa toimintaa.

Lingvistinen sääntö ei siis välttämättä ole normi. Jokin lingvistinen teoria on muodostettu sellaisten empiiristen oletusten varassa, että sen on mahdotonta olla normatiivinen. Lingvistiset säännöt koskevat tuotteita mutta ne eivät koske tuottamista, ne eivät ole metodologisia sääntöjä siitä, kuinka tuote tehdään. Ne ovat lähinnä teknisiä normeja, joiden etuna on se, että niitä voidaan käyttää yleisempien mielikuvien luomiseen, jolloin vaikkapa kategoriat esiintyvät teoreettisina termeinä (esim. »Määrite on ennen nominia.»). Lingvistisen systeemin synnynnäinen epävakaus johtaa normirikkeisiin, joita tekevät varsinkin kielenoppijat, koska he yliyleistävät. Tietoisuus totaalisesta systemaattisuudesta puutteesta on omiaan luomaan edellytykset tietyille suvaitsevaisuudelle.

Normien synty ja oikeutus

Miksi sitten normeja on ylipäättään olemassa? Bartsch nojautuu mm. Ullmann-Margalit (1977) näkemykseen, jonka mukaan normeja tarvitaan ratkaisemaan tietyissä interaktiitilanteissa säännöllisesti toistuvia ongelmia. Normit vähentävät tapauskohtaisen harkinnan tarvetta: olemassa olevat käytänteet tarjoavat yhtäläisen ratkaisun tiettytyyppeihin hankaluuksiin. Luhmann (1972)

puolestaan korostaa norminmukaisten valintojen sosiaalista merkitystä: säännönmukaisuudet rakentavat ja pitävät yllä kieliyhteisöä. Niiden noudattamattomuus epäodotuksenmukaisuudessaan aiheuttaa pettymyksiä, joiden välttäminen myötävaikuttaa normien institutionaalistumiseen.

Bartsch ei pidä odotusten täyttymättömyyttä yksinään riittävänä selityksenä normittamiselle, sillä jos odotukset riittävän usein jäisivät toteutumatta, niistä yksinkertaisesti vain luovuttaisiin. Bartsch kritisoiakin Luhmannin liian homogeenista normisysteemiä, koska yhteisö todellisuudessa on melko suvaitsevainen ja moniarvoinen. Silti myös hänen mielestään normien keskeinen merkitys on se, että ne vähentävät sosiaalisen ympäristön kompleksisuutta ja satunnaisuutta ja takaavat siten tietyn ekonomisuuden. Samalla turvataan myös päätyminen viestin oikeaan tulkintaan. Bartschin mielestä interpretaatio onnistuu, jos tulkitsija pystyy tukeutumaan samoihin totunnaisiin malleihin kuin puhuja sanomaa muotoillessaan. Tällaisenaan Bartschin näkemykset eivät juuri tee tilaa merkityksestä neuvottelulle vaan nojaavat pikemminkin nykyisin osittain vanhentuneena pidettyyn syötös-tuotos-ajatukseseen.

Normittamisesta ei kuitenkaan seuraa pelkkiä etuja. Normien olemassaolo rajoittaa toimintavapautta ja tekee käyttäytymisestä ennustettavaa. Saattaapa noudatettu normi määrätä tilanteen luonnetta, esim. ylläpitää etäisyyttä ja siten muuttaa tulkintaamme tapahtuman laadusta. Liika tukeutuminen säännöllisyyteen vie kyvyn joustaviin ratkaisuihin, erityispiirteiden merkitystä ei osatakaan arvioida. Yksilön omaperäisen orientoitumisen osuus vähenee, mutta samalla keuhkojen vaihtoehtojen syrjäytymisen toisaalta vahvistaa hänen kuuluvuuttaan yhteisöön.

Normit ja puheyhteisö

On selviö, että yksikään kieliyhteisö ei ole homogeeninen yksikkö vaan sen heterogeenisuuteen vaikuttavat niin alueelliset kuin

sosiaaliset muuttujat. Siten kilpailevia normeja saattaa olla useita. Jos standardivariantin käyttämistä vaaditaan esim. murteen tai heimokielten kustannuksella, joudutaan vaikeaan tilanteeseen. Kaikki yksilöt eivät välttämättä hyödy laaja-alaisesta kommunikaatiomahdollisuudesta, joten heidän motivaationsa noudattaa vaatimuksia on vähäinen. Bartschin mukaan onkin tärkeä kysymys, ketä »tottelevaisuus» palvelee. Hänen mielestään normiuskollisuus edesauttaa välillisesti myös väestön liikuteltavuutta taloudellisten tai sotilaallisten tarkoituserien toteuttamiseksi ja siten vahvistaa valtiomahtia (s. 116). Se, onko lingvistinen yhdenmukaisuus koko kansan vai vain pienen ryhmän etu, riippuu siten poliittisesta tilanteesta. Osa normeista puolueellisuudessaan ja suosivuudessaan saattaa auttaa säilyttämään sosiaalista epätasa-arvoa.

Bartsch arvostelee kielenhuoltajia, koska nämä olettavat kaikkien hyväksyvän standardinormit omina normeinaan tilanteesta riippumatta. Tämän asenteen perusteella normeja noudattamattomille kerrotaan heidän poikkeavan standardista ja heidän siten ikään kuin viestinnällisesti epäonnistuvan. Riittävästi ei korosteta standardin olemassaolon oikeutusta yhtenä varianttina, jolla on omat erityiset esiintymisedellytyksensä. Sääntöjen noudattamisen taustalla eivät saisi olla moraaliset sanktiot, vaan niiden seuraamiseen pitäisi suostutella osoittamalla standardin tilanteittaisen hallinnan tärkeys ja edullisuus. Bartschin mielestä on erittäin tärkeää korostaa suvaitsevaisuutta¹: sen sijaan että kulttuurinen ja taloudellis-poliittinen eliitti määrää yhteisön muut jäsenet

¹ Suvaitsevaisuutta ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä peräänkuuluttaa myös Pentti Leino (1989: 554–571) kiinnostavassa suomalaista nykykielenhuoltoa ja sen perusteita käsittelevässä artikkelissaan. Kirjoituksen herättämää keskustelua (Koivusalo 1990a: 117–121; Leino 1990: 482–488; Koivusalo 1990b: 488–492) on mahdollista verrata Bartschin esittämiin näkemyksiin lingvistin ja käytännön kielenhuoltotyötä tekevän välisistä suhteista (s. 227–233).

Kirjallisuutta

noudattamaan sosiolektiaan, standardikielen käyttövaatimuksia olisi osittain höllennettävä ja paikallismurteita tulisi suosia kelpolisina viestintävälineinä yleiskielen rinnalla.

Normikonflikti ja muutos

Yhteisön kannalta on erittäin tärkeää erottaa toisistaan normin olemassaolo, sen hyväksyminen, soveltaminen käytännössä, lainvoimaisuus ja oikeutus. Normi N saattaa säädellä käyttäytymistä: jos noudattaminen on pakonalaista, kyseessä on määräys; jos noudattaminen perustuu vapaaehtoisuuteen, kyseessä on aito normi. Normi hyväksytään, jos korjaukset sen suunnassa ovat hyväksyttäviä. Tällöin normia usein sovelletaan myös käytännössä. Normikäsité on validi yhteisössä, jos jäsenillä on oikeus viitata normiin tietyn käyttäytymisen syynä ja kritisoida poikkeavaa käyttäytymistä siihen vedoten. Normikäsité on oikeutettu, mikäli normin mukainen käyttäytyminen on järjestälistä, päämäärähakuista ja tarkoituksenmukaista yhteisössä vallitsevan korkeamman normin tai arvon suhteen eikä normi ole ristiriidassa edellä mainittujen kanssa.

Bartschin mielestä tärkein seikka, joka säätelee normien voimassaoloa, on epäilemättä järjestäisyys. Yksi keskeisimmistä kommunikatiivisesti rationaalisista tavoitteista on ymmärtäminen. Näin ollen on tarkoituksenmukaista käyttää sellaisia viestintätapoja, jotka myös muut tuntevat kyeten siten tulkitsemaan niitä samalla tavalla kuin lähettäjä. Kommunikaatiota säätelevät normit ovat kuitenkin periaatteessa neuvoteltavia ja vaihdettavia yksiköitä. Muutos voi olla luonnollinen tai suunniteltu ja kontrolloitu. Sen aikaansaa esim. sosiaalisen ympäristön muutos: kieltä tarvitaan uusiin tehtäviin. Samaten valtarakenteiden uudelleen järjestäminen saattaa aiheuttaa muutoksen; esim. valloittajamaa laajentaa aluettaan myös kielenkäyttöön, vähintäänkin sanastotasolla.

Radikaaleja muutoksia liittyy tilanteisiin, joissa tarvitaan järjestelmällistä kielen suunnittelua. Normikielen valinnan ongelmat

kärjistyvät silloin kun uuden valtion on ratkaistava, mikä kieli tai mikä variantti edustaa standardia. Tavallisestihan useat normit voivat elää rauhallistakin rinnakkaiseloa, mutta jossain tapauksissa esim. valloittajien vieras kieli vaatii juridisen, hallinnollisen tai sotilaallisen rekisterin hallintaoikeuksia, mitä ei olla valmiita hyväksymään. Rii-tasointu normin lainvoimaisuuden ja oikeutuksen välillä yleensäkin johtaa usein muutokseen: jos normin olemassolon oikeutus on kyseenalainen, väestö kieltäytyy hyväksymästä sitä. Uuden kielen – tai standardikielen – oppiminenhan on järjestälistä vain, jos se takaa esim. siirtymisen yleemmäksi sosiaalisessa asteikossa.

Bartschilaisuus ja suomen kielen asema

Bartschin näkemyksien todentumista on kiinnostavaa seurata sen kehityksen kautta, jonka aikana suomen kieli kohosi tasavertaiseen asemaan ruotsin kielen rinnalle. Vähemmistön ja enemmistön suhde on alun alkaen ollut maassamme erikoinen: suuri kansan enemmistö on puhunut suomea ja vähäväkisempi sivistyneistö ruotsia. Siten suomalaiset eivät ole koskaan ollut kiivas vähemmistö, joka olisi vihannut enemmistön kielenkäyttötapoja, kuten vaikkapa Amerikan mustat, mutta lähtökohta on silti ollut soveliaan asenteellinen. Koko pitkän yhteisen historian aikana ei suomenruotsalaiselle väestölle liene ollut ylivoimainen tehtävä suomen sen enempää kuin suomenkieliselle ruotsin oppiminen, mutta varsinkaan varhemmin liiempää innostusta kieliopintoihin ei osoitettu. Kuitenkin urakehitys Ruotsi-Suomen valtakunnassa vaati vähemmistökielen hallintaa. Ne, joiden tavoitteena oli keskiluokkaan pääseminen, opettelivat ruotsia. Osa pitäytyi omassa ryhmässään ja vahvan solidaarisuustunteen kannustamana kieltäytyi adaptaatiosta.

Bartsch viittaa lyhyesti (s. 243) suomen aseman vahvistumiseen erikoisena poikkeuksena. Tavallisintahan on, että esim. standardin valintatilanteessa hyväksytään se

kieli tai variantti, jota prestiisiasemassa oleva väestönosa käyttää². Osa normeistahan säilyttää tietyllä tasolla status quota: etuoikeutettu ryhmä pyrkii suojaamaan omia etujaan. Bartschin mielestä ruotsinkielisten myönnytysten takana – suomesta toinen virallinen kieli – oli halu aktivoida suomenkieliset venäläisvastaiseen oppositioon. Kun historiallinen tilanne kehittyi kohti kansallista sortoa, ymmärrettiin kansallisen yhtenäisyyden merkitys, ja vahvimpia ryhmäidentiteetin symboleja on tietysti kieli. Itsemäärämisoikeuden uhkaaminen vaati vastatoimia: kansallisen kielen olemassaolo on tärkeä ideologinen ase. Saattaahan yhteistoiminta kielellisellä alueella samalla palvelulla sosiaalisen muutoksen toteuttamista.

On selvää, että pelkän ruotsin varaan yhtenäisyyttä ei voinut rakentaa. Jos tavoitteeksi asetettiin kansallisen itsenäisyyden saavuttaminen, eivät entisten isäntämäiden kielet tuntuneet houkuttelevilta vaihtoehdoilta. Patrioottisten asenteiden tasolla suomi oli omiaan herättämään myönteisiä tunteita.

On kuitenkin muistettava, että paitsi poliittiset myös kulttuuriset taustavoimat myötävaikuttivat suomen aseman kohenemiseen. Kansallisromanttiset suuntaukset ja löydetyn suomenkielisen kansankulttuurin rikkaus mahdollistivat osittain sen, että sivistyneistökin saattoi antaa periksi. Suomen

² Toinen Bartschin esittämä (s. 246–247) kiintoisa »poikkeama» yleisestä kehityslinjasta liittyy Israelin valtion syntyyn. Vanhakantaisen, lähinnä uskonnollisiin tarkoituksiin hyödynnetyn heprean käyttö laajennettiin kaikille elämän alueille. Lingua franca oli välttämätön, koska eri puolilta tulleella väestöllä ei ollut yhteistä kieltä. Heprean elvyttämistä helpotti se, ettei se ollut kenenkään äidinkieli eikä ollut olemassa mitään homogeenista eliittiä jonkin toisen vaihtoehdon puolustajaksi. Sen sijaan heprea kielenä oli prestiisiasemassa: se oli esi-isien ja traditioiden kieli. Siten se soveltui erittäin hyvin kaikille uuden identiteetin symboliksi.

kieltä ei tarvinnut syrjiä vaan sitä oli mahdollisuus kehittää: sillä oli oikeutus kulttuurikieleksi, olihan sille löydetty kunnias menneisyys.

Bartschin teos ja arki

Bartschin teoksen luvataan soveltuvan perusteokseksi usean alan opiskelijoille. Kuitenkin erityisesti teoksen alkupuoli on vaikealukuinen, osittain jopa epähavainnollinen. Asiaa on niin runsaasti, että väistämättä tuntee eksyvänsä täsmennysten ja tarkennusten keskellä. Yleisen linjan hahmottaminen vaatii sitkeyttä. Normeista luulee tietävänsä jo jotakin, kun yllättäen sivulla 166 tulee taas määritelmä toisensa perään, hyvinkin perusluonteista asiaa. Myös esimerkkien vähyys häiritsee. Lukija helpottuu nähdessään sanat »for example», niin harvinaisia ne parissa alkuluvussa ovat. Sivulta 200 lähtien tarjotaan enemmän esimerkkejä, teksti on selkeämpää ja osittain siksi tuntuu myös kiinnostavammalta. Silti epäilen teoksen soveltuvuutta kokonaisuudessaan ainakaan aloittelevalle lingvistiikan opiskelijalle.

Huolimatta siitä, ettei Bartschin ajatukseen perehtymisen jälkeenkään välttämättä tiedä mikä normi yksiselitteisesti on, hänen teoksensa on erittäin tärkeää luettavaa ainakin jokaiselle kielenhuoltoon ja sen historiaa opettavalle. Mm. murteiden taisteluun saa lisää syvyyttä, kun suhteuttaa sen Bartschin näkemyksiin standardoinnista ja sen roolista (s. 249–278). Bartschin mielestä eri varianttien arvo on esim. niiden kyvyssä rikastuttaa normikieltä.³ Kaiken kaikkiaan suvaitsevaisuus on Bartschin keskeisimpiä ihanteita. »Korrektiin» kielenkäyttöön ohjaavan onkin hyvä perätä toimintansa mielekkyyttä tapauskohtaisesti. Pahimmillaan liika suvaitsemattomuus tuottaa erheellisen näkemyksen yhden variantin ehdottomasta

³ Vrt. esim. kieliopillis-puristinen näkemys 1800-luvun Suomessa (Paunonen 1993).

Kirjallisuutta

paremmuudesta ja lisää omalta osaltaan alueellista ja ryhmittäistä eriarvoisuutta. Bartschin kirjasta on löydettävissä esimerkkejä myös useista harharetkistä normien ihme-
maassa.

Lukuisien varianttien samanarvoinen rinnakkaiselo on kuitenkin hankalaa, minkä vuoksi standardikieltä tarvitaan. Bartschin yleinen näkemys normien tarpeellisuudesta on varsin kategorinen. Hänen mielestään ainoastaan koulutukselliseen eliittiin kuuluva voi arrogantisti todeta: »Normen? Ja – aber meine!» (Heringer 1982). Normikielen oppimisen mahdollisuus edistää parhaimmillaan demokratiaa poistaessaan yksilön tieltä dia- tai sosiolektin tilanteittain luomia esteitä. Kielenhuollon tulosvastuu ei saisi jäädä pelkästään huonojen taipumusten poistamisen tasolle, vaan normittaminen olisi suhteutettava yhteisön kielelliseen – ja muuhunkin – hyvinvointiin.

PIRKKO MUIKKU-WERNER

LÄHTEET

- GLOY, KLAUS 1975: Sprachnormen I. Linguistische und soziologische Analysen. Reihe: Problematika 46. Frommann-Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstadt.
- HERINGER, HANS JÜRGEN 1982: Normen? Ja – aber meine!» – H. J. Heringer (toim.): Holzfeuer im hölzernen Ofen. Aufsätze zur politischen Sprachkritik s. 94–105. G. Narr Verlag, Tübingen.
- KOIVUSALO, ESKO 1990a: Isot ja pienet asiat kielenhuollossa. – Virittäjä 94.
- 1990b: Pentti Leinin toisen puheen-
vuoron johdosta. – Virittäjä 94.
- LEINO, PENTTI 1989: Kirjakieli – puutarha vai kansallispuisto? – Virittäjä 93.
- 1990: Eskon puumerkki. – Virittäjä 94.
- LUHMANN, NIKLAS 1972: Rechtssoziologie. Vol. 1. Rowohlt Verlag, Reinbek.
- MEY, JACOB 1985: Whose Language? A study in linguistic pragmatics. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

PAUNONEN, HEIKKI 1993: Puhekieli irtoaa kirjoitetun suomen kielen normeista. – Helsingin Sanomat 6. 1. 1993.

ULLMANN-MARGALIT, EDNA 1977: The emergence of norms. Oxford University Press, Oxford.